

АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СТЕРЕОТИПУ ЯК ЗАГАЛЬНОНАУКОВОГО ФЕНОМЕНА

*Овчиннікова Ірина Ігорівна,
канд. філол. наук, доц.*

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Стаття присвячена аналізу феномена стереотипу в різних сферах наукового знання, зокрема соціології, етнології, лінгвокультурології, когнітивній лінгвістиці та соціолінгвістиці. Охарактеризовано ознаки стереотипу, властиві йому з погляду різних наук, визначено фактори стереотипізації явищ навколишнього світу.

Ключові слова: стереотип (соціальний, етнічний, етнокультурний, поведінковий, мовленнєвий, когнітивний), стереотипізація, мовна картина світу.

Фундаментальні перетворення, що відбуваються у сучасному світі, зумовлюють перегляд і нове прочитання багатьох основоположних понять, які раніше сприймали апріорно [Бартминский 1997; Бацевич 2004; Гумилев 1992; Жайворонок 2006; Красных 2002; Маслова 2001 та ін.]. Одним із таких понять, що нині привертають пильну увагу представників різних наук, є феномен *стереотипу* [Королев 1979; Красных 2002; Садохин 2008; Селіванова 2008 та ін.].

Неоднозначність і різнорідне потлумачення цієї дефініції спостерігаємо у таких лінгвістичних напрямках, як етнолінгвістика [Гумилев 1992; Жайворонок 2006; Садохин 2008 та ін.], когнітивна семантика [Демьянков 1996; Красных 2001; Менджерицкая 2000 та ін.] й особливо соціолінгвістика [Прохоров 2006; Тер-Минасова 2004 та ін.]. Те, що стереотипи стали предметом вивчення лінгвістів, значно розширило саме поняття стереотипу. Насамперед це стосується представників польської етнолінгвістичної школи та її фундатора Є. Бартмінського, які розглядають стереотипи "в межах антрополого-мовної концепції мовної картини світу, яка існує в тому чи іншому суспільстві", бо лише такий підхід дозволяє розкрити повною мірою "пізнавальні основи мови, елементарні механізми бачення та інтерпретації дійсності людиною, нівелює кордони між поняттєвою і семантичною системами, а значить, між мовним і ментальним. Стає можливим спільне потрактування мовних і культурних явищ" [Бартминский 1997, 12].

Обшир поглядів науковців сприяв формуванню досить полярних підходів до визначення стереотипу, неоднозначних як за його позамовною природою, так і за характером аналізованого матеріалу. При цьому варто зазначити, що різні дослідники [Гудков 2001; Гумилев 1992; Демьянков 1996; Жайворонок 2006; Маслова 2001; Попова 2007; Садохин 2008; Байбурин 1985 та ін.] вбачають у ньому ті якості, які виявляють з позицій своєї галузі науки, виокремлюючи стереотипи соціальні, ментальні, культурні, етнокультурні, гендерні, професійні, стереотипи поведінки, спілкування, мовленнєві стереотипи та ін.

Мета статті – визначити та проаналізувати аспекти вивчення стереотипу як загальнонаукового феномена.

Завдання:

- ✓ уточнити походження стереотипу як загальнонаукового феномена;
- ✓ охарактеризувати ознаки стереотипу, властиві для тієї галузі знань, у якій він функціонує;
- ✓ простежити фактори стереотипізації явищ навколишнього світу.

Слово 'стереотип' походить із грецької мови. Перший компонент слова – *στερεο-* (στέρεός) має значення 'твердий, об'ємний', яке, в свою чергу, виводять з і.-є. *ster – 'жорсткий, міцний' [Етимологічний словник 2006, 411]. Словник сучасної української мови витлумачує *стереотип* як те, що часто повторюється, чого дотримуються і найчастіше наслідують у своїй діяльності [СУМ, т.9, 689].

Вивчення поняття стереотипу було започатковане виходом у світ книги американського журналіста й соціолога Волтера Ліппмана "Суспільна думка" (1922) [Ліппман 2004]. Висловлені ним ідеї на десятиліття вперед визначили дослідницьку стратегію стосовно цього феномену, незважаючи на те, що абсолютизація деяких його сторін спричинила однобічне й певною мірою негативне потлумачення.

В. Ліппман розумів стереотип "як особливу форму сприйняття навколишнього світу, що безпосередньо впливає на почуття людини ще до того, як вони нею усвідомлюються [...], бо "існує певний зв'язок між подіями, які відбуваються ззовні, і свідомістю, через яку вони (ці події) пропускають..." [Ліппман 2004, 102]. Людина, намагаючись осягнути навколишній світ у всіх його суперечностях, створює "малюнок у своїй голові" стосовно тих речей і явищ, які вона безпосередньо не спостерігає, маючи більш-менш чітке уявлення (яке не обов'язково може бути істинним) про частину з них ще до безпосереднього контакту. Стереотип, на думку вченого, це і є те знання про предмет, що існує у свідомості й впливає на безпосереднє його сприйняття індивідом; може бути доволі стійким, зафіксованим у певному образі [там само, 104]. Ці твердження В. Ліппмана дозволяють припустити, що подібні уявлення-стереотипи формуються під впливом культурного оточення індивіда, дозволяючи людині скласти уявлення про світ загалом, вийти за межі свого вузького соціального, географічного і політичного оточення.

Окрім того, аналізуючи ознаки, притаманні стереотипу, В. Ліппман переконує, що стереотипи, здебільшого, – це упередження, які керують процесом сприйняття, "маркують об'єкти або як знайомі, або як дивні й незвичні, поглиблюючи відмінності за цим параметром: ледь знайоме подано як дуже близьке, а ледь дивне – як абсолютно чуже. Ці відмінності зумовлені характером дрібних знаків, що варійовані в діапазоні від справжніх індексів до незрозумілих аналогій. Вони наповнюють свіже сприйняття колишніми образами і проєктують на світ те, що було приховано в пам'яті" [там само, 104]. При цьому В. Ліппман зазначає, що з історичного погляду образи можуть бути неправдивими, а з морального – недостойними, але все одно вони залишаються образами [там само, 106].

Теорія стереотипів, запропонована В. Ліппманом, незважаючи на абсолютизацію в ній таких моментів, як наприклад, стійкість або чіткість фіксації, дозволяє вважати цього дослідника основоположником емпіричного вивчення соціальних стереотипів, який довів реальність існування феномена стереотипу, охарактеризував основні закономірності його функціонування, а також з'ясував два найважливіші, на його думку, фактори стереотипізації. Перший – це принцип економії зусиль, характерний для повсякденного людського мислення, бо якби "у навколишньому світі не було практично усвідомленого одноманіття, то звичка сприймати раніше сформований образ за нове враження вела б не до економії зусиль, а лише до помилок. Але, якщо одноманіття все ж таки існує, то відмова від усіх стереотипів на ко-

ристь абсолютно наївного підходу до досвіду збіднила б людське життя" [там само, 104]. Другий фактор стереотипізації (який репрезентує його соціальну функцію) – це захист групових цінностей, адже стереотипи – це "бастіон традиції, сховавшись за яким, людина відчуває себе в безпеці" [там само, 109].

Основою формування стереотипів, за спостереженнями Анрі Бергсона є "голове прагнення людини вилучити з ситуації все, що в ній є корисного, і відкласти про запас як динамічну звичку, щоб використати її у типових ситуаціях" [Бергсон 199, 265]. На основі цього переконливого спостереження, О.О. Селіванова робить висновок про те, що причиною стереотипізації є "психологічна звичка людини повертатися до ситуацій, які повторюються неодноразово, і реакцій на них, бо вони зафіксовані у свідомості як автоматичні стандартні схеми і моделі мислення; а також намагання звести різноманітність світу до невеликої кількості категорій і тим самим полегшити сприйняття, розуміння й оцінку" [Селіванова 2008, 287].

Від ліппманівської теорії термін *стереотип* значно еволюціонував і набув дещо нового змісту, насамперед у соціології, звідки й був запозичений іншими науками. Так, соціологи [Аберкромби 1997; Данилюк 2003; Ядов 1970 та ін.] під стереотипом розуміють "схематичний стандартизований образ чи уявлення про соціальний об'єкт, яке зазвичай є емоційно забарвлене і наділене великою стійкістю" [Ядов 1970, 134]. Подібне визначення соціального стереотипу наведено і в "Соціологічному словнику", де його витлумачують як однобічний, перебільшений погляд, як правило, заснований на упередженнях, притаманний соціальній, етнічній групі або класу [Аберкромби 1997, 322].

Соціальний стереотип виражає звичне ставлення людини до якогось явища навколишньої дійсності, що склалося під впливом соціальних умов і попереднього досвіду. Саме на соціальних стереотипах ґрунтується почуття соціальної солідарності, тому вони часто не зазнають ані змін, ані навіть корекції. В основі соціальних стереотипів лежить "реальний психологічний феномен, що є одним із компонентів настанови сприйняття, яка акумулює попередній досвід індивіда у своєрідний алгоритм ставлення до відповідного об'єкта" [Ядов 1970, 134].

На думку В. Ядова, перспективою вивчення соціальних стереотипів є, "по-перше, їхній зміст, адже саме соціальні стереотипи відображають ідеологічні й психологічні зразки духовного світу різних груп, по-друге, адекватність, встановлення істинного і хибного, неправдивого, помилкового у цьому змісті, по-третє, соціальні фактори, що сприяють формуванню стереотипів, по-четверте, з'ясування функцій у детермінації спілкування між соціальними групами та індивідами (один із аспектів вивчення неусвідомлюваних механізмів поведінки)" [Ядов 1970, 134].

Соціологи стереотипи поділяють [Аберкромби 1997] на дві категорії: 1) які характеризують людей як членів певних національних, соціальних і політичних груп, і 2) що регулюють стосунки людей, їхню поведінку, фізичні властивості, особливості зовнішності тощо. Стереотипи, виконуючи соціальну функцію, впливають на свідомість людини, підпорядковуючи її загальноприйнятим нормам, законам, які існують у суспільстві, бо, на переконання О.П. Садохіна, "у кожному людському колективі є свій набір програм, спрямованих на те, щоб урівняти поведінку людей, адже неконтрольована поведінка може спричинити розпад суспільства" [Садохин 2008, 189]. Як

сконцентроване вираження суспільних настанов, соціальні стереотипи виконують функції регуляції та інтеграції в життєдіяльності індивіда та соціальної спільноти.

Соціальні стереотипи, на думку Ю.Є. Прохорова, можуть бути репрезентовані як у формі стереотипів мислення, так і стереотипів поведінки особистості, виникаючи "на основі спонтанних почуттів і емоцій, але визначені все-таки природними умовами розвитку людей, закріпленими в колективній свідомості" [Прохоров 2006, 72].

До значеннєвого ядра соціальних стереотипів наближені стереотипи психологічні, які можуть бути предметом дослідження як психологів, так і соціологів. Перші спроби розмежувати соціологічний та психологічний підходи до вивчення стереотипів розпочалися ще за часів В. Ліппмана, але не втратили свою актуальності й сьогодні. Так, 1948 р. Д. Креч і Р. Крачфілд, звертаючи увагу на важливість виокремлення двох різних аспектів – соціально-статистичного та асоціативно-мисленнєвого – щодо проблеми дослідження стереотипів, зазначали, що з соціологічного погляду "стереотипи вивчають стосовно тенденції їхнього поширення у суспільстві, вони є предметом розгляду у тих працях, де підраховується кількість людей, які вірять в те, що блондини менш інтелектуальні, ніж брюнети... Це поняття може означати також тенденцію якого-небудь переконання в неповноцінності його змісту і нехтування об'єктивних фактів" [Kretch, Crutchfield 1948, 131]. Другий аспект стосується переважно психології, в якій стереотип передусім розглядають, зокрема М. Монтрелі, як механізм сприйняття. При цьому соціальна психологія акцентує увагу на виявленні асоціативних зв'язків, що встановлені між людським сприйняттям та іншими соціальними рівнями свідомості – пам'яттю, інтуїцією, уявою [Montrelay 1986].

Різновидом соціальних стереотипів є стереотипи етнічні, які характеризують членів етнічних груп, приписуються їм або асоціюються з ними. Етнічний стереотип, за визначенням І. Данилюка, це "спрощений, схематичний, емоційно забарвлений і надзвичайно стійкий образ етнічної групи (племені, народності, нації, будь-якої групи людей, пов'язаних спільністю походження, що відрізняється певними рисами від інших людських груп), який легко поширюється на всіх її представників; схематична програма поведінки, яка є типовою для представників певного етносу" [Данилюк 2003, 121]. В етнічному стереотипі відображені, як правило, оцінні думки про моральні, розумові, фізичні та інші якості представників різних етнічних спільнот. До найсуттєвіших властивостей етнічних стереотипів відносять, по-перше, їхній емоційно-оцінний характер; по-друге, стійкість (щоправда доволі відносно) та ригідність до нової інформації; по-третє, високий ступінь єдності уявлень членів групи як про власну етнічну групу, так і про інші етнічні групи [там само, 122]. Таке розуміння етнічного стереотипу пов'язане, на думку С.І. Корольова, з тим, що їхньою спільною функцією є "виділення *чужого, іншого* та ствердження *свого, своєї винятковості, несхожості* тощо" [Королєв 1979, 39].

Як про "схематичну модель, програму поведінки, спрощений образ якогось явища, що фіксує лише деякі, іноді несуттєві риси", – говорить про стереотип О.П. Садохін [Садохін 2008, 282] і робить спробу визначити найважливіші особливості характеру, притаманні представникам різних національностей. Для росіян, на думку дослідника, визначальними позитивними рисами є любов до людей, терплячість, а негативними – незібраність, небажання доводити розпочату справу до кін-

ця, лінощі. Українцям притаманні – наполегливість, любов до праці, акуратність; вони надзвичайно шанобливо ставляться до своєї історії, до свого минулого; серед усіх слов'янських народів саме вони найбільше наділені музичними здібностями. Білоруси відзначаються чесністю, добросовісним ставленням до улюбленої справи, наполегливістю у досягненні поставленої мети. Китайці надзвичайно працездатні, терплячі, наполегливі, витримані [Садохин 2008, 195-201].

Надзвичайно важливу роль в етнокультурній стереотипізації, як зауважує Ф.С. Бацевич, відіграє орієнтація за національною ознакою. Національний стереотип – це "недиференційоване судження, яке позначає в цілому етнічну або національну групу, передбачає наявність певної риси у всіх її представників, містить у собі – приховано або явно – певну оцінку" [Бацевич 2004, 339]. Подібний погляд висловлюють й інші дослідники, зокрема В.П. Гудков, потрактовує національний стереотип як "узагальнено-типове уявлення одного народу про інший або про самого себе" [Гудков 2001, 20]. До цих якісно-оцінних уявлень належать особливості характеру людей – представників іншої культури, іншого етносу, іншої національності. Національні стереотипи відображають розбіжності в культурному досвіді різних народів, незважаючи на те, що, за словами А.К. Байбурина, "стандартизація усіх аспектів життєдіяльності характерна перш за все для так званої традиційної культури, а стереотипізація досвіду є сутністю механізму традицій, без яких не може існувати жодна культура" [Байбурин 1985, 3].

Поняття національного стереотипу корелює з поняттям національного характеру, який, на думку С.Г. Тер-Мінасової, є не лише сукупністю своєрідних, притаманних лише певному народові рис, але і специфічним набором універсальних загальнолюдських настанов [Тер-Минасова 2004, 243]. Незважаючи на те, що поняття *національний характер* і *національний стереотип* є близькими, все ж таки поняття *національний характер* є ширшим, родовим, що містить видову категорію – *національний стереотип*.

Говорячи про етнічні стереотипи, не можна залишити поза увагою стереотипи поведінки, зокрема й етнічні, бо кожний етнос має свої поведінкові стереотипи, під якими розуміють "стійкі форми поведінки, що регулярно повторюються" [Байбурин 1985, 3]. Структура етнічного стереотипу поведінки, на переконання Л. Гумільова, складається з чітких норм відношень між колективом та індивідом, індивідів між собою, внутрішніх етнічних груп між собою та між етносом і внутрішньоетнічними групами. Ці норми, на думку дослідника, в кожному конкретному випадку своєрідні, вони мають здатність змінюватися швидко чи повільно, але існують у всіх сферах життя і побуту. Їх сприймає кожний етнос у кожен окрему епоху як єдино можливий спосіб спілкування, тому вони не переобтяжують членів даного етносу [Гумилёв 1992].

Саме завдяки таким стереотипам людина чітко знає, як поводитися у тому чи іншому випадку; хто правий, а хто ні; що добре, а що погано. Знає, але це не означає, що так є насправді. Стереотипи, на яких базовані судження, можуть бути засновані не лише на істинних уявленнях, а й на помилкових, які разом формують фрагмент чи образ картини світу як окремої людини, так і цілого колективу. Це є свідченням того, що стереотипи поведінки можна розглядати з позицій лінгвокультурології як "певний образ-уявлення, як ментальний малюнок, стійке, мінімізовано-

інваріантне, зумовлене національно-культурною специфікою уявлення про предмет чи про ситуацію" [Красных 2002, 178].

Характеризуючи стереотип як явище, В.А. Маслова відводить йому роль "представника культури" та "опори особистості в діалозі культур". На її думку, стереотип є "культурно-детермінованим уявленням про предмет, явище чи ситуацію" [Маслова 2001, 110]. Але слід враховувати той факт, що стереотипи є поєднанням ментального образу і вербальної оболонки [Маслова 2001, 110]. Як спрощене і схематичне уявлення, яке найпростіше характеризує дійсність, стереотипи, все ж виконують надзвичайно важливу функцію: вони є основою менталітету народу, які допомагають особистості орієнтуватися у світі. Світосприйняття частково перебуває в полі мовної картини світу, яка стає для певного етносу фундаментом усіх культурних стереотипів [Маслова 2004, 111]. Носії однієї лінгвокультури формують визначальні принципи і користуються категоріями стереотипних уявлень, щоб зберегти численну кількість інформації про представників іншої мови та іншої культури. Мова в певний спосіб полегшує пізнання світу, бо сам світ, як зазначає О.О. Селіванова, характеризує концепцію лінгвістичного детермінізму, "уже позначений мовними знаками, а нова реалія може отримати ім'я на основі знака вже знайомої реалії за схожістю, суміжністю, асоціативністю. До того ж навчання мови в процесі соціалізації є нав'язуванням людині певних стереотипів разом з особливим способом світобачення й інтерпретації досвіду, властивим кожній мові" [Селіванова 2008, 265].

У когнітивній лінгвістиці стереотип належить до значеннєвої сторони мови й культури і його розглядають "як стандартну думку про соціальні групи або окремих осіб як представників цих груп" [Демьянков, Кубрякова 1996, 177]. До наукового обігу деякі дослідники вводять навіть поняття *когнітивного стереотипу*, під яким розуміють "найстандартніші уявлення, пов'язані з вживанням тих чи інших кліше, цитат, ідіом, назв, знайомих носіям мови і характерних для певного національного дискурсу" [Менджеріцкая 2000, 59]. Їх асоціюють зі звичним контекстом вжитку. Вживання когнітивних стереотипів в інших ситуаціях, а також порушення стійкості словосполучень у них веде до зміни стереотипів, які склалися в ментальних уявленнях представників – носіїв мови.

Когнітивний стереотип пов'язують насамперед із мисленням і тому він корелює з картиною світу. Мовна картина світу і мовний стереотип співвідносяться, перебуваючи у партитивних відношеннях як частина й ціле. Цей стереотип, на думку Ф.С. Бацевича, – це "когнітивно-психологічне утворення, схематизований і одинічний образ явища, людини, речі тощо, який ґрунтується на невеликій (часто одній) кількості рис оцінного характеру, що вважаються типовими (взірцевими) для всього класу явищ, речей тощо; суб'єктивне поняття поточного мислення і мовлення, невід'ємна складова мовної картини світу" [Бацевич 2004, 339]. На взаємозв'язок між стереотипом і мовною картиною світу вказують й інші дослідники [Прохоров 2006; Попова 2007; Селіванова 2008; Маслова 2007 та ін.]. Зокрема Є. Бартмінський вважає, що з позицій лінгвіста "стереотипізація має охоплювати всю картину світу як образ речі, так і образ людини" [Бартминский 1997, 12]. Характеризуючи стереотип, з одного боку, як явище мови і мовлення, а з іншого, як культурологічний феномен, В.А. Маслова зауважує, що "стереотип – це фрагмент концептуальної кар-

тини світу, ментальний "малюнок"¹, стійке культурно-національне уявлення про предмет чи ситуацію" [Маслова 2001, 110].

Даючи визначення стереотипу, В.В. Красних не лише пов'язує його значеннєвий аспект з концептуальною картиною світу, але й наголошує на його національно-культурній маркованості. Стереотипом, на думку дослідниці, є певна структура ментально-лінгвального комплексу, яку формує інваріантна сукупність валентних зв'язків, що приписують цій одиниці і репрезентують образ-уявлення феномену, що стоїть за нею, в його [образ-уявлення] національно-культурній маркованості за певної передбачуваності спрямованих асоціативних зв'язків [Красных 2001, 9–10]. Ці асоціативні зв'язки автор називає векторами асоціацій. У змістовому плані В.В. Красних розглядає стереотип як фрагмент концептуальної картини світу, "стійкий, мінімізовано-інваріантний, зумовлений національно-культурною специфікою образ-уявлення про ситуацію, причому не про конкретний предмет чи конкретну ситуацію, які колись мали місце і набули статусу прецедентного феномену, а про предмет чи ситуацію "в цілому" [Красных 2001, 10].

Однією із суттєвих ознак мовленнєвого стереотипу, як і стереотипу загалом, є його усталеність [Демьянков 1996; Прохоров 2006; Селіванова 2008; Шведова 2008 та ін.]. Так, Н.М. Сологуб визначає стереотип як "слово, мовний зворот, що повторюється без змін, автоматично, як усталена формула, мовний шаблон; трафарет", різновидами мовленнєвих стереотипів вважає стереотипи-кліше та стереотипи-штампи [Сологуб 2000, 599]. Таке потрактування стереотипу певною мірою зближує його з поняттям фразеологічної одиниці, ідіоми. У розумінні Є. Бартмінського стереотипами вважають "встановлені конвенціонально семантичні та/або формальні конструкції, що формують культурно-мовний образ об'єкта" [Бартминский 1997, 12]. Серед них виділяють семантичні сполуки на зразок *собака стереже будинок*, семантико-формальні сполуки – *собаче життя*, *злий як собака* та формальні сполучення (ідіоми) – *собаку з'їсти (на чому-небудь)*. При цьому, на переконання Є. Бартмінського, розвиток мови йде від семантичних сполук, які він називає топіками, до сполук фразеологічних [Бартминский 1997, 12]. Саме фразеологічні одиниці, поряд з пареміями, метафорами і символами є тими яскравими особливостями, в яких відображається культура народу, а національно-культурна своєрідність ідіом, метафор та символів, на думку В.А. Маслової, формується завдяки і культурній конотації [Маслова 2001, 112]. Наприклад, байрак, за спостереженнями В.В. Жайворонка, асоціюється у свідомості українців з козацькою волею, з чумацьким життям: *Де байрак, там і козак* (М. Номис), *болото – з моральним брудом, дрібними матеріальними інтересами: Кому болото, а кому злото* (І. Франко), вишневий цвіт, колір і смак ягід – з дівочою красою: *Пишна, як у саду вишня* (Нечуй-Левицький) [Жайворонко 2006].

Стереотипи і стереотипні уявлення супроводжують людину протягом усього її життя, відображаючи етапи її життя і розвитку, зокрема народження (*народитися у сорочці*), визначаючи ситуативну поведінку (*бити байдики*, *працювати не покладаючи рук*) і морально-етичні настанови (*лежачого не б'ють*). Стереотипи є одним зі способів декларації моральних законів суспільства (*лежачого не б'ють*), засобом

¹ Порівнював стереотип з "малюнком у голові" ще В. Ліппман.

виховання і адаптації індивіда до умов культурного середовища (*користуватися мобільними телефонами в читальному залі заборонено; після дзвінка не заходить*), сприяють стійкості стосунків у певній соціальних групі.

Стереотипізацію змісту і структури спілкування Ю.Є. Прохоров пов'язує з етнокультурними особливостями спілкування, соціальним статусом особистості як основи комунікації, національно-культурною специфікою організації мовленнєвого спілкування [Прохоров 2006, 67].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши погляди різних науковців на проблему стереотипу, можна констатувати, що у потрактуванні цього феномену і на сьогодні немає єдності у поглядах дослідників стосовно соціальної природи, функції, ролі та місця стереотипів у суспільстві. Кожна галузь наукового знання, в якій функціонує стереотип, виділяє в ньому ті суттєві ознаки і властивості, які виокремлюють це явище з-поміж інших (незважаючи на те, що стереотипи супроводжують людину все її життя, допомагаючи їй адаптуватися у складному, суперечливому і неоднорідному навколишньому світі). Основними ознаками стереотипу, спільними для різних сфер наукового знання, які його вивчають, є схематичність, стандартизованість уявлення про певний об'єкт; емоційне забарвлення; стійкість. Стереотипізація явищ пов'язана безпосередньо зі сприйняттям мовної картини світу, яка у кожного етносу є специфічною.

Статья посвящена анализу феномена стереотипа в разных сферах научных знаний, в частности социологии, этнологии, лингвокультурологии, когнитивной лингвистике и социолингвистике. Охарактеризованы признаки стереотипа, присущие ему с точки зрения разных наук, определены факторы стереотипизации явлений окружающего мира.

Ключевые слова: *стереотип (социальный, этнический, этнокультурный, поведенческий, речевой, когнитивный), стереотипизация, языковая картина мира.*

The article is devoted to the analysis of stereotype theory in different spheres of science, such as sociology, ethnology, linguoculturology, cognitive linguistics, sociolinguistics. The article outlines stereotype's features studied from different scientific points of view, characterizes factors of stereotyping reality.

Key words: *stereotype (social, ethnic, ethnocultural, behavioral, lingual, cognitive), stereotype theory, lingual word's perception.*

Література:

1. *Аберкромби Н.* Социологический словарь = Dictionary of Sociology / Николас Аберкромби, Стивен Хилл, Брайан С. Тернер; С.А. Ерофеев (ред. пер. с англ.). – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1997. – 420 с.
2. *Бартминский Е.* Этноцентризм стереотипа. Польские и немецкие студенты о своих соседях / Е. Бартминский // Славяноведение. – 1997. – № 1. – С. 12–24.
3. *Бацевич Ф.С.* Основы коммуникативной лингвистики / Флорій Сергійович Бацевич. – К.: Видавничий дім "Академія", 2004. – 344 с.
4. *Бергсон А.* Творческая эволюция; Материя и память / Анри Бергсон. [Перевод с фр.]. – Мн.: Харвест, 1999. – 1407 с.
5. *Гудков В.П.* Стереотип России и русских в сербской литературе / В.П. Гудков // Вестник Московского университета. Серия 9. Филология. – 2001. – № 2. – С. 20–24.
6. *Гумилев Л.Н.* Этногенез и биосфера Земли / Л.Н. Гумилев. – М., 1992.
7. *Данилюк І.* Етнічний стереотип / Іван Данилюк // Етносоціологія: терміни та поняття: Навчальний посібник / [Євтух В.Б., Трошинський В.П., Галушко К.Ю. та ін.]. – К.: Видавництво УАННП "Фенікс", 2003. – С. 121–123.

8. Демьянков В.З. Стереотип // Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. [Под общей редакцией Е.С. Кубряковой]. – М.: Филологический факультет МГУ им. М.В. Ломоносова, 1996. – С. 177–179.
9. *Етимологічний словник української мови* : [у 7 т.] / Ред.-кол. О.С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наукова думка, 1983. – Т. 5: Р-Т [Уклад.: Р.В. Болдирев та ін.] – 2006. – 704 с.
10. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / Віталій Вікторович Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
11. Королев С.И. Психологическая ориентация в этнопсихологии. Механизмы субъективации / С.И. Королев // Психологические механизмы регуляции социального поведения. – М., 1979. – С. 20–43.
12. Красных В.В. Этнопсихология и лингвокультурология: Курс лекций / В.В. Красных. – М.: ИТДГК "Гнозис", 2002. – 284 с.
13. Красных В.В. Точки над і или многоточие?.. (к вопросу о современной научной парадигме) / В.В. Красных // Язык, сознание, коммуникация: Сборник статей / [В. Красных, А. Изотов [отв. ред.]. – М.: МаксПресс. – 2001. – В. 16. – С. 5–12.
14. Липпман У. Общественное мнение / Уолтер Липпман : [пер. с англ. Т.В. Барчунова]. – М.: Институт Фонда "Общественное мнение", 2004. – 384 с.
15. Маслова В.А. Культурная коннотация как экспонент культуры в языковом знаке / В.А. Маслова // Этносоциolingвистика: [Хрестоматія / Авт.-сост. Н.И. Коновалова]. – Екатеринбург, 2004. – С. 98–115.
16. Маслова В.А. Лингвокультурология: [учеб. пособие] / Валентина Авраамовна Маслова. – М.: Academia, 2001. – 208 с.
17. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику: [учеб. пособие для филологов] / Валентина Авраамовна Маслова. – 3-е изд., испр. – М.: Флинта; Наука, 2007. – 294 с.
18. Менджерцкая Е.О. Когнитивные стереотипы и их обыгрывание в дискурсе качественной прессы / Е.О. Менджерцкая // Язык, сознание, коммуникация: [Сборник статей] / [В. Красных, А. Изотов [отв. ред.]. – М.: МаксПресс. – 2000. – В.15. – С. 59–61.
19. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика: [учебное изд.] / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М.: АСТ; Восток–Запад, 2007. – 314 с.
20. Прохоров Ю.Е. Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в обучении русскому языку иностранцев / Юрий Евгеньевич Прохоров. – 4-е изд., стер. – М.: КомКнига, 2006. – 224 с.
21. Садохин А.П. Этнология: [учебник] / Александр Петрович Садохин. – М.: Гардарики, 2008. – 287 с.
22. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: [підручник] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2008. – 712 с.
23. *Словник української мови в 11 томах*. – К.: Наукова думка, 1970. – Т. 9. – С. 689.
24. Сологуб Н.М. Стереотип / Н.М. Сологуб // Українська мова. Енциклопедія. [Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), М.П. Зяблюк та ін.]. – К.: Українська енциклопедія, 2000. – С. 599.
25. Тер-Минасова С.Г. Роль языка в формировании личности. Язык и национальный характер // Этносоциolingвистика: [Хрестоматія] / [Авт.-сост. Н.И. Коновалова]. – Екатеринбург, 2004. – С. 241–249.
26. Шведова М.О. Вербалізація образних стереотипів сприйняття часу в російській мові: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філолог. наук: спец. 10.02.02 "Російська мова" / М.О. Шведова. – К., 2008. – 19 с.
27. *Этнические стереотипы поведения* / [Под ред. А.К. Байбурина]. – Л.: Наука. ЛО, 1985. – 325 с.
28. Ядов В. Социальный стереотип / В. Ядов // *Философская энциклопедия*. – М.: Советская энциклопедия, 1970. – С. 134.
29. Kretch D. Theory and problems of social psychology / D. Kretch, R. Crutchfield. – N.Y.; Toronto; L., 1948. – 639 p.
30. Montrelay M. Le double statut, flotant et fragmentaire de l'inconscient / M. Montrelay // *Sciences et symboles*. – 1986. – P. 85–101.
31. Quasthoff U.M. Ethnozentrische Verarbeitung von Informationen : Zur Ambivalenz der Funktionen von Stereotypen in der interkulturellen Kommunikation / U.M. Quasthoff // *Wie verstehen wir fremdes: Aspekte zur Klärung von Verstehensprozessen: [Dokumentation eines Werkstattgesprächs des Goetheinstituts München vom 24–28. November 1988]*. – München: Iudicium, 1989. – S. 37–62.